

джені посягають на встановлений порядок виконання і відбування покарання, перешкоджають адміністрації виправної установи у виконанні вироку та досягнення мети покарання, що, в свою чергу, призводить до порушення нормальної діяльності виправної установи щодо виконання покарання у виді позбавлення волі.

Механізм впливу на ці суспільні відносини полягає в тому, що шкода їм заподіюється «зсередини». Винний, не виконуючи покладені на нього кримінально-виконавчим законодавством обов'язки та вчиняючи заборонні дії, розриває соціальний зв'язок. Тим самим він впливає на предмет суспільних відносин, а саме порушує встановлений порядок відбування призначеного судом покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Оскільки суспільні відносини є цілісною системою, єдиним організмом, то внаслідок впливу суб'єкта на соціальний зв'язок та на предмет відносин шкода заподіюється усім суспільним відносинам, що виникають з приводу встановленого порядку виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Список літератури: 1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К., 2004. 2. Курс советского уголовного права. Л., 1978. Т. 4. 3. Мульченко В.В. До об'єкта злочинів проти правосуддя // Держава і право. 2001. № 11. 4. Шаргородский М. Д. Система Особенной части Уголовного кодекса РСФСР // Соц. законність. 1947. № 6. 5. Иванов В. Д. Вопросы борьбы с посягательствами против правосудия в деятельности органов суда и следствия. Караганда, 1975. 6. Уголовное право: Часть Особенная, М., 1969. 7. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса: В 2-х томах: Т. 1. М., 1970. 8. Егоров В. И. Уголовная ответственность за уклонение от отбывания уголовных наказаний. Рязань, 1985. 9. Бажанов М. І. Злочини проти правосуддя // Конспект лекцій. Х., 1996. 10. Сахаров А., Носкова Н. Преступления против правосудия // Социалистическая законность. 1987. № 11. 11. Рашковская Ш. С. Преступления против правосудия: Учебное пособие. М., 1978. 12. Лебедев А. М. Об уголовной ответственности за злостное противодействие администрации исправительно-трудовых учреждений // Вопросы совершенствования уголовно-правовых норм на современном этапе: Межвуз. сборн. науч. трудов. Свердловськ, 1986. 13. Власов И. С. Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки ВНИИСЗ. 1964. № 18. 14. Добровольская Т. Н. Понятие советского социалистического правосудия // Ученые записки ВИЮН. 1963. № 4. 15. Мазняк К. В. Побег заключенных и борьба с ними: Автореф. дисс.... канд. юрид. наук. М., 1968. 16. Михлин А. С. Уголовно-правовые мера воздействия на осужденных за ненадлежащее отбывание наказания // Актуальные проблемы совершенствования уголовного законодательства: Межвуз. сборн. науч. трудов. Хабаровск, 1988. 17. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Х., 1988. Лукашов А. И. Уголовная ответственность за злостное неповиновение администрации исправительно-трудового учреждения. Мн., 1990.

Надійшла до редколегії 13.04.07

П. В. Олійник

ЕНЕРГІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 188-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Вчення про предмет злочину залишається одним із найбільш дискусійних питань у теорії кримінального права від часу його

виникнення і дотепер. І в теорії, і правозастосовній діяльності відсутня єдність поглядів щодо самого визначення предмета злочину, його місця у складі злочину, правового значення даної ознаки для кримінального права тощо. Однак, спірність та складність вказаної проблеми не дозволяє залишати її поза увагою вчених та практиків. Як відзначав М. І. Загородніков: «З'ясування точного поняття предмета злочину, його змісту дозволяє більш точно, повно і безпомилково розкрити зміст злочину» [1, с. 44].

Вирішенню проблем предмета злочину приділялася увага у роботах таких вчених, як В. К. Глістін, М. І. Загородніков, М. Й. Коржанський, С. Ф. Кравцов, В. М. Кудрявцев, Б. С. Нікіфоров, Г. П. Новосолов, М. І. Панов, В. Я. Тацій та ін.

У теорії кримінального права поняття «предмет злочину» розглядається неоднозначно, що, в свою чергу, ускладнює не тільки його загальне розуміння, але й викликає складнощі у практичній реалізації законодавчих положень. Різноманітність поглядів щодо визначення предмета злочину дає підстави стверджувати про відсутність узгоджених позицій щодо даної проблеми. Пропонується вважати предмет злочину об'єктом посягання, який виступає у якості матеріальної форми виразу останнього і повністю з ним співпадає. Так, на думку А. А. Піонтковського, про предмет як елемент складу злочину слід говорити тільки у випадку, коли, на відміну від об'єкта, на нього (предмет) не вчиняється посягання. В усіх інших випадках предмет злочину (тобто річ матеріального світу) є його безпосереднім об'єктом [2]. В інших випадках предметом злочину пропонується визнавати будь-який з елементів суспільних відносин, на який посягає суспільно небезпечне діяння. А тому, крім предмета суспільних відносин, до предмета злочину слід відносити суб'єктів вказаних відносин або їх діяльність [3; 4]. Окремі вчені вважають, що предметом злочину можуть визнаватись тільки речі матеріального світу [5; 6], інші вважають предметом злочину будь-які цінності [7]. Таке різноманіття поглядів ускладнює встановлення вказаної ознаки у конкретних складах злочинів чи в окремій групі однорідних суспільно небезпечних діянь (зокрема, у злочинах проти власності).

На нашу думку, під **предметом злочину** слід розуміти об'єкти матеріального світу (які є доступними для сприйняття ззовні, у тому числі шляхом вимірювання і фіксації спеціальними технічними засобами), що виступають матеріальною формою виразу (субстратом) суспільного відношення чи наявності яких (а в деяких випадках відсутність) є необхідною умовою, передумовою або ж свідомством існування суспільного відношення, що охороняється кримінальним законом, шляхом безпосередньої дії на які та (або) в зв'язку чи з приводу яких учиняється злочинне посягання [8, с. 96].

При розгляді питання щодо предмета злочину, передбаченого ст. 188-1 КК України, ми вважаємо за необхідне керуватися саме таким визначенням предмета злочину.

Проблемами предмета злочинів проти власності займалися В. А. Владимиров, В. К. Глістін, М. І. Загородніков, М. Й. Коржанський, Ю. І. Ляпунов, П. С. Матишевський, М. І. Панов, А. О. Пінаєв, Д. Н. Розенберг, І. С. Тишкевич.

Невизначеність загального поняття предмета злочину, його змісту викликає безліч проблем і на рівні окремих складів злочину. Так, при розгляді предмета злочину проти власності виникають закономірні питання: чи може бути річ нематеріального світу предметом злочину? чи можна визнавати право на майно або дії майнового характеру предметом злочинів проти власності? чи можуть бути предметом злочину явища, які не є речами, а лише виступають властивістю речей (газ, тепло, електроенергія)?

Законом № 2598-IV від 31.05.2005 р. було доповнено ст. 188-1 КК України щодо відповідальності за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання. Відповідно до вказаного Закону, злочинним визнається викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи в будь-який інший спосіб, якщо такими діями завдано значної шкоди.

Виходячи з наданого визначення, можна стверджувати, що вказана норма є спеціальною відносно загального поняття викрадення, специфіка якої викликана особливістю предмета злочинного посягання. Однак, аналіз законодавства, яке було чинним до вказаних змін, дозволяє звернути увагу на певні особливості. До введення в дію норми, передбаченої ст. 188-1 КК України, питання кримінальної відповідальності за злочинне використання електроенергії вирішувалося наступним шляхом. Судова практика та теорія не визнавали енергію (електричну та теплову) предметом злочину, тому незаконне її використання не тягло за собою відповідальність за ст.ст. 185, 186 чи 190 КК України. Неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за викрадення енергії шляхом крадіжки, грабежу чи шахрайства обґрунтовувалася невідповідністю цих речей ознакам матеріальності. У коментарях та навчальних посібниках такі дії відносили до групи корисливих злочинів проти власності, не пов'язаних з обертанням чужого майна на свою користь або користь інших осіб [9, с. 141-142; 10, с. 145]. Вказані дії, із врахуванням судової практики, було запропоновано кваліфікувати за ст. 192 КК України як заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Із введенням в дію норми, передбаченої ст. 188-1 КК України, на законодавчому рівні визнана можливість заволодіння тепловою

або електричною енергією, що автоматично підштовхує нас до висновку про те, що предметом вказаного злочину виступає енергія. У той же час, властивість тих чи інших предметів залежить не від погляду або розуміння законодавцем цих явищ (і не може бути ним змінена за власним бажанням), а є реальною дійсністю і первиною до законодавчих рішень.

Так, К. Маркс, розглядаючи об'єктивний характер суспільних відносин, зазначав: «При дослідженні явищ державного життя досить легко піддатися спокусі, випустивши з виду об'єктивну природу відносин, і все пояснити волею діючих осіб» [11, с. 192]. Подожуючись з такими висновками, В. Я. Тацій зазначає, що відносини, які виступають об'єктом злочину, первинні відносно як кримінального закону, так і злочину взагалі [6, с. 15]. Доречним буде запитання: що змінилось? Змінилася сутність вказаного явища, чи лише відношення законодавця до такого явища. Досить важливим залишається і встановлення ознак вказаного предмета. Чи притаманні енергії властивості, які мають інші предмети власності, а саме чуже майно, чи вона має свої особливості, які обумовлюють необхідність дещо іншого погляду на предмет злочинів проти власності взагалі, і енергії зокрема.

Звертаємо увагу, що питання про те, чи можуть енергія та газ виступати речами та предметами викрадень, виникла ще у ХІХ ст. Окремі вчені вважали, що спожити ці речі неможливо, а можливе лише незаконне їх використання. На що І. В. Фойніцький заперечував: «якщо газ став предметом цивільного обороту, то можливе його викрадення» [12, с. 73]. Така позиція знайшла своїх прихильників в теорії радянського кримінального права [13, с. 23]. Більш того, в КК РРФСР 1926 р. встановлювалась відповідальність за крадіжку електричної енергії.

Сьогодні у теорії кримінального права існує декілька напрямків вирішення питання щодо самої матеріальності енергії, а також її визнання предметом злочину проти власності.

Перша точка зору: енергії не притаманна матеріальність, у зв'язку з чим остання не може бути майном, тому що виступає властивістю майна (дією). На думку окремих вчених, відсутність в енергії ознаки речовинності виключає визнання такої субстанції предметом викрадань, у тому числі внаслідок неможливості визначення моменту закінчення злочину та інших ознак, необхідних для кваліфікації. Енергія (від грец. *energia* – дія, діяльність) являє собою кількісну міру різних форм руху матерії і, на думку вчених, саме відсутність матеріальної ознаки не дозволяє визнавати енергію предметом викрадення [14, с. 109–110]. На думку М. В. Фролова, фізична властивість майна як предмета розкрадання передбачає його матеріальність, тобто така річ виступає предметом зовнішнього відносно людини світу, окресленого у

просторі, доступного для сприйняття кожною людиною та такого, що має наступні параметри – масу, об'єм, щільність, та іншу міру. Тому не може виступати предметом розкрадання електрична та інші види енергії, а також газ, який підводиться до споживача по трубах, внаслідок вільного доступу до використання такого газу. В той же час, акумулятори та балони з газом виступають предметом розкрадання, оскільки наділені властивістю фізичної предметності [15, с. 130].

Друга точка зору: енергія є майно, позбавлене матеріального характеру, яке, однак, неможливо викрасти, вилучити, знищити чи пошкодити. На думку Н. О. Лопашенко, «виходячи зі свого специфічного змісту, різні види енергії можуть бути предметом тільки одного злочину проти власності – заподіяння майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою. Ні викрасти таке майно, ні знищити чи пошкодити його неможливо» [16, с. 43].

Третя позиція: енергія має усі властивості майна і може бути не тільки спожита, але й викрадена. На думку О. В. Хабарова, чинне законодавство дозволяє віднести теплову та електричну енергію до майна (і, відповідно, предмету злочинів проти власності, включаючи розкрадання). Даний висновок ґрунтується на тому, що цивільне законодавство і судова практика розглядають угоду енергопостачання як різновид угоди купівлі-продажу, а енергію у якості об'єкта права [17, с. 25]. З врахуванням положень цивільного та кримінального законодавства, О. В. Хабаров доходить висновку, що електрична та теплова енергії виступають майном і об'єктом права власності. На енергію розповсюджується вся класична тріада правомочностей власника: володіння, яке виражається у знаходженні енергії в лініях електропередач відповідної особи; використання, що полягає у можливості її споживання та розпорядження, тобто можливості вчинення правочинів з енергією, у тому числі її відчуження (специфіка якого полягає тільки у тому, що передача енергії можлива лише виключно через теплові або електричні мережі) [17, с. 25]. Робиться наступний висновок: при відсутності спеціальних норм щодо незаконних дій відносно енергії такі дії необхідно кваліфікувати за нормами про розкрадання чужого майна у різних формах.

Немає єдності поглядів щодо вказаної проблеми і в зарубіжному законодавстві. Кримінальні кодекси ряду держав містять норми, в яких електроенергія прирівнюється до предмета викрадення. Так, у § 248с КК ФРН регламентована відповідальність за розкрадання електричної енергії, хоча відповідальність пом'якшена відповідно до простої крадіжки [18], а ст. 311-1 КК Франції прямо зазначає, що вилучення енергії на шкоду іншій особі визнається викраденням [19, с. 113]. Відповідно до норм кримінальних законів Іспанії та Латвійської Республіки, енергія не визнається пред-

метом викрадення, однак за самовільне використання електричної та теплової енергії, газу встановлено кримінальну відповідальність у рамках посягань проти власності (ст. 255 КК Іспанії, ст. 182 КК Латвійської Республіки) [20; 21]. Російське законодавство встановлює відповідальність за самовільне використання електричної, теплової енергії, нафти, газу або нафтопродуктів тільки у межах Кодексу про адміністративні правопорушення (ст. 7.19) [22]. Кримінальна відповідальність за незаконне самовільне використання цих видів енергії при наявності певних умов може наступати за ст. 165 КК РФ «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживанням довірою» [23].

Енергія являє собою властивість матерії – здатність виконувати корисну роботу. Такі види енергії, як електрична та тепла, достатньо широко використовуються людиною: можуть бути створені людиною з різних джерел, передаватися певним об'єктам, використовуватися у виробничих, споживчих та інших потребах. Саме тому ізольована енергія (маються на увазі спеціальні технічні засоби її виробництва, передачі, зберігання та використання) виступає об'єктом цивільного права, з приводу якого виникають суспільні відносини. У той же час, термін «енергія» слугує для визначення загальної кількості, міри руху та взаємодії усіх видів матерії. Як відомо, у природі енергія не виникає з нічого і не зникає; вона тільки переходить з однієї форми в іншу. А тому енергія не може бути знищена чи пошкоджена, її тільки можна перетворити з однієї форми в іншу. Тому, на думку багатьох вчених, неможливість існування електроенергії поза енергетичною системою, невід'ємність процесів її отримання від відповідних енергетичних потужностей, а також єдність процесів її розподілу і перетворення з процесами споживання, відсутність властивості енергії складування і накопичення зумовлює неможливість відображення її у фондах власника (відповідно до законів класичної фізики, енергія будь-якої системи змінюється безперервно і може приймати різні значення). Споживання енергії являє собою не «вилучення» її з цих фондів, а перетворення з однієї форми в іншу, безперервно пов'язане з процесами її виробництва [24, с. 130–131].

На нашу думку, складність вирішення вказаної проблеми полягає не тільки в особливостях та властивостях самої енергії, але й у загальних питаннях щодо визначення предмета злочину взагалі та проти власності зокрема. При вирішенні питання щодо можливості визнання енергії предметом злочину, перш за все, необхідне чітке уявлення щодо сутності предмета злочину та характеристик його ознак.

Враховуючи запропоноване нами визначення предмета злочину, основною його ознакою, у тому числі злочину проти власності, виступає матеріальність. Ми погоджуємося з думкою Є. В. Лашука

про те, що матеріальність, як фізична ознака предмета злочину, повинна визначатись емпірично: матеріальними (фізичними) слід вважати цінності, що можуть сприйматися органами чуттів людини або спеціальними технічними засобами [25, с. 8]. Визначення у такий спосіб поняття матеріальності дає змогу визнавати предметом злочину ті цінності, матеріальність яких юристами здебільшого заперечується, а також надає можливість чітко відмежовувати ці предмети від тих явищ, які можуть тільки усвідомлюватися людиною.

Таким чином, матеріальними слід вважати не тільки енергію та газ (фізичні властивості яких фіксуються не тільки органами чуттів людини, але й спеціальними технічними засобами), а також інформацію.

Зауваження О. І. Бойцова про невизнання енергії предметом злочину проти власності у зв'язку з неможливістю вчинення щодо неї певних злочинних дій, а саме знищення чи пошкодження, вважаємо недостатньо переконливим [24, с. 131]. У теорії кримінального права не викликає сумнівів можливість визнання предметом злочину проти власності певних речей, які не обов'язково повинні бути предметом усіх без виключення злочинів проти власності (наприклад, нерухоме майно не визнається предметом крадіжки, грабежу, розбою, однак є предметом шахрайство або ж знищення чи пошкодження чужого майна).

Про матеріальність енергії свідчить наявність у неї певних параметрів, які дозволяють встановити розміри її споживання. А тому беззаперечним є те, що енергія може бути спожита, відповідно є кінцевою і можливе її вилучення. Саме цим шляхом пішов український законодавець, встановивши кримінальну відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК України) [26]. Такої ж думки дотримуються вчені в новітніх коментарях до кримінального законодавства України [27, с. 503].

Встановивши, що енергія є предметом злочину, ми можемо визначити її місце у відповідному складі злочину. У зв'язку з тим, що ст. 188-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії, вказаний предмет є обов'язковою ознакою цього складу злочину.

На підставі викладеного слід зробити наступні висновки:

1. Матеріальність предмета злочину повинна визначатися відповідно до можливості бути сприйнятою органами чуттів людини або ж спеціальними технічними засобами.

2. Виходячи з такого положення, електрична та тепла енергія визнається предметом злочинів проти власності, а тому як інші цінності її може бути вилучено (викрадено) з фондів власника.

3. Відповідно до складу злочину, передбаченого ст. 188-1 КК України, енергія виступає обов'язковою ознакою цього складу злочину.

4. Визнання енергії предметом злочину знайшло своє відображення на законодавчому рівні, що підтверджується встановленням кримінальної відповідальності за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК України).

Список літератури: 1. Загородников Н. И. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве. М., 1951. 2. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961. 3. Кудрявцев В. Н. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву // Труды военно-юридической академии. Вып. 13. 1951. 4. Самилык Г. М. Еще раз о предмете преступления // Труды КВШ МВД СССР. № 12. К., 1978. 5. Брайнин Я. М. Некоторые вопросы учения о составе преступления в советском уголовном праве // Юридический сборник Киевского государственного университета. № 4. 1950. 6. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Х., 1988. 7. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М., 2001. 8. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія. Х., 2001. 9. Кримінальне право України. Особлива частина / За заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, К.–Х., 2002. 10. Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть / Конспект лекций. Х., 2003. 11. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 1. 12. Цит. за: Круглевский А. Н. Имущественные преступления. Исследования основных типов имущественных преступлений. СПб., 1913. Т. 1. 13. Исаев М. М. Имущественные преступления. М., 1948. 14. Мазуренко Е. А. Объект и предмет уголовно-правовой охраны преступлений против собственности: современные проблемы квалификации: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2003. 15. Фролов М. В. Имущество как предмет хищения: единство и дифференциация гражданско-правового и уголовно-правового моментов понятия: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург., 2002. 16. Лопашенко Н. А. Преступления против собственности: теорет.-приклад. исслед. М., 2005. 17. Хабаров А. В. Преступления против собственности: влияние гражданско-правового регулирования: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Екатеринбург., 1999. 18. Уголовный кодекс ФРГ. М., 2000. 19. Новый уголовный кодекс Франции. М., 1993. 20. Уголовный кодекс Испании. М., 1998. 21. Уголовный кодекс Латвийской Республики. СПб., 2001. 22. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях / <http://uedu.ru/koaprff/index.shtml>. 23. Уголовный кодекс Российской Федерации. М., 1996. 24. Бойцов А. И. Преступления против собственности. СПб., 2002. 25. Лашук С. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2004. 26. Закон України від 31.05.2005 р. № 2598-IV // <http://www.rada.gov.ua> 27. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х., 2006.

Надійшла до редколегії 25.04.07

А. О. Суботін, О. П. Мірошко

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ – ОСНОВА МЕТОДИКИ ТАКТИЧНИХ РОЗРАХУНКІВ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЙ СИЛ І ЗАСОБІВ ОВС У СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЯХ

У кожного керівника ОВС у своїй службово-оперативній діяльності постійно виникає необхідність приймати рішення. Характерною рисою будь-якої ситуації, що вимагає ухвалення рішення, є наявність декількох можливих варіантів дій, з яких потрібно виб-